

Polityk dwóch epok
Działalność publiczna
Jadusza Matuszewicza
(1765—1819)

Moim Bliskim

Dominika Pychel-Mantur

Polityk dwóch epok

Działalność publiczna

Jadusza Matuszewicza

(1765—1819)

Recenzent
Jarosław Czuby

Patronat medialny

Spis treści

Spis treści

Wstęp 7

Rozdział 1

Młodość i początki działalności publicznej — Sejm Czteroletni

Pochodzenie i przodkowie 19

Dzieciństwo i edukacja 27

Pierwsze kroki w służbie publicznej 51

Sejm Czteroletni 54

Koniec epoki Rzeczypospolitej Obojga Narodów — lata politycznej bierności 65

Rozdział 2

W nowej epoce Z wyzwolonej Galicji do rządu Księstwa Warszawskiego

Wojna polsko-austriacka i powrót do działalności politycznej 75

W deputacji do Napoleona 81

Członek Rady Stanu Księstwa Warszawskiego 91

Z misją do Paryża 107

Minister przychodów i skarbu 118

U steru władzy. Wojna z Rosją 157

Rozdział 3

W stronę Aleksandra I Królestwo Polskie — zawiedzione nadzieje i ostatnie lata życia

Ratując ojczyznę 167

Zmierzch Księstwa Warszawskiego 178

Królestwo Polskie — między nadzieją a rozczarowaniem 189

Ostatnie lata życia 201

Zakończenie 207

Dodatek 215

Bibliografia 221

Indeks nazw osobowych 255

Summary 241

Wstęp

Tadeusz Matuszewicz nie doczekał się do tej pory pełnej biografii. Jako polityk Księstwa Warszawskiego pojawia się wprawdzie w literaturze przedmiotu, ale wspomniany jest w niej na marginesie głównych zagadnień, z pominięciem odegranej przez niego roli politycznej i gospodarczej¹. W analogiczny — zdawkowy — sposób jego nazwisko wymieniane jest na kartach biografii innych postaci z epoki, przykładowo: księcia warszawskiego Fryderyka Augusta I², ministra sprawiedliwości Księstwa Warszawskiego Feliksa Łubieńskiego³ czy księcia Adama Jerzego Czartoryskiego⁴. Wybrane aspekty jego działalności poruszali Szymon Askenazy, piszący o zmianie polityki elity Księstwa na przełomie 1812 i 1813 roku⁵, a także Jarosław Czuby, omawiający normy postępowania Polaków w latach 1795—1815⁶, oraz Kazimierz Krzos⁷ i Marcei Handelsman⁸, którzy badali działania deputacji polskiej w Wiedniu w 1809 roku. Pierwszą próbę napisania biografii T. Matuszewicza podjął Stanisław Krzemiński, publikując w 1905 roku jego krótki życiorys⁹. Szkic ten nie jest jednak wolny od pomyłek, czego przykładem jest przypisywanie politykowi poselstwa na sejm grodzieński w 1784 roku czy funkcji redaktora „Gazety Narodowej i Obcej”¹⁰.

1 F. Skarbek, *Dzieje Księstwa Warszawskiego*, t. 2—3, Warszawa 1897; E. Halicz, *Geneza Księstwa Warszawskiego*, Warszawa 1962; B. Grochulska, *Księstwo Warszawskie*, Warszawa 1966; J. Czuby, *Księstwo Warszawskie (1807—1815)*, Warszawa 2011.

2 J. Willaume, *Fryderyk August jako książę warszawski (1807—1815)*, Oświęcim 2013.

3 T. Mencil, *Feliks Łubieński. Minister sprawiedliwości Księstwa Warszawskiego (1752—1848)*, Warszawa 1952.

4 J. Skowronek, *Adam Jerzy Czartoryski 1770—1861*, Warszawa 1994.

5 S. Askenazy, *Na rozdrożu (1812—1813)*, „Biblioteka Warszawska” 1911, t. 1, s. 210—233, 418—452.

6 J. Czuby, *Zasada „dwóch sumień”. Normy postępowania i granice kompromisu politycznego Polaków w sytuacjach wyboru (1795—1815)*, Warszawa 2005.

7 K. Krzos, *Z księciem Józefem w Galicji w 1809 roku. Rząd Centralny Obojga Galicji*, Warszawa 1967.

8 M. Handelsman, *Pod znakiem Napoleona. Studia historyczne*, Warszawa 1915.

9 S. Krzemiński, *Matuszewicz Tadeusz*, w: *Wiek XIX. Sto lat myśli polskiej. Życiorysy, streszczenia i wyjątki*, t. 1, red. I. Chrzanowski, H. Galle, S. Krzemiński, Warszawa 1905, s. 358—363.

10 Ibidem, s. 358—359.

Najobszerniej postać T. Matuszewicza opisał Jerzy Skowronek w biografii opublikowanej w *Polskim słowniku biograficznym*. W opracowaniu tym powielono jednak wskazane pomyłki¹¹. Garść informacji na temat bohatera niniejszej pracy znaleźć można w zaledwie sześciostronicowym artykule Riccarda Lewańskiego¹², niestety nie wnosi on żadnych nowych ustaleń. Miano „polskiego Talleyranda”¹³ nadał T. Matuszewiczowi Lech Mażewski w opublikowanym w 2014 roku popularnonaukowym artykule, który też kończy krótką listę poświęconych politykowi opracowań. Pomimo epizodycznych wzmianek w literaturze na jego temat przypisywano mu duże zasługi — udział w uchwaleniu Konstytucji 3 maja czy powołanie do życia Konfederacji Generalnej Królestwa Polskiego. Niektóre jego wybory, bez głębszej analizy motywów, zostały natomiast przez historyków ocenione bardzo surowo¹⁴. Odczuwalny brak pełnego i rzetelnego ujęcia biograficznego zdecydował o podjęciu badań nad życiem i działalnością publiczną T. Matuszewicza, których rezultatem jest prezentowana monografia.

Życie i działalność polityka obejmowały dwie epoki — przedrozbiorową i porozbiorową, w których funkcjonowały aż trzy formy państwowości polskiej — Rzeczpospolita Obojga Narodów, Księstwo Warszawskie i Królestwo Polskie.

Początki jego kariery politycznej były typowe dla przedstawiciela spauperyzowanej średniej szlachty drugiej połowy XVIII wieku. Dzięki poparciu możnego protektora — księcia generała ziem podolskich Adama Kazimierza Czartoryskiego — zaczął pełnić swe pierwsze funkcje publiczne: deputata w Trybunale Litewskim w 1786 roku oraz posła na Sejm Wielki 1788—1792. Ostateczny rozkład polskiej państwowości w 1795 roku przerwał ten etap jego życia, niewzruszając jednocześnie dobrze zapowiadającą się karierę polityczną. W nowej rzeczywistości T. Matuszewicz zachował bierność aż do 1809 roku, kiedy to do Galicji, w której wówczas przebywał, wkroczyły wojska polskie pod dowództwem księcia Józefa Poniatowskiego. Był to dla niego impuls do ponownego zaangażowania się w życie publiczne. Już w 1810 roku wszedł do Rady Stanu Księstwa Warszawskiego w charakterze radcy, a następnie został mianowany ministrem przychodów i skarbu; rok później osiągnął apogeum swych wpływów

11 J. Skowronek, *Matuszewicz Tadeusz*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 20, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1975, s. 225—227.

12 R. Lewański, *Taddeo Matuszewicz — un economista polacco a Bologna*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne. Studia Italo-Polonica” 1982, nr 71, s. 109—112.

13 W mojej opinii sformułowanie to nie jest trafne, a wręcz jest mylące, nawet przy odniesieniu do działań T. Matuszewicza z przełomu 1812 i 1813 roku. L. Mażewski, *Polski Talleyrand?*, „Uważam Rze Historia” 2014, nr 1 (22), s. 42—43.

14 B. Zamorski, *Polska od 1807 do 1815. Studjum historyczne*, Lwów 1870, s. 122—123, S. Askenazy, *Na rozdrożu...*, s. 443.

politycznych. Przekonany o zwycięstwie Napoleona w kampanii rosyjskiej był autorem słynnych słów: „Powstanie więc Polska”, wypowiedzianych na sesji sejmowej 28 czerwca 1812 roku, kiedy powołano do życia Konfederację Generalną Królestwa Polskiego. Klęska wojsk cesarza Francuzów skłoniła go do poszukiwania alternatywnych dróg wiodących do odzyskania niepodległości, tzn. podjęcia rokowań z carem Rosji Aleksandrem I. Następnie w latach 1814—1815 zajął się tworzeniem struktur państwowych Królestwa Polskiego. Do 1817 roku sprawował funkcję ministra prezydującego w Rządowej Komisji Przychodów i Skarbu; w tym roku, rozczarowany polityką cara i schorowany, podał się do dymisji. Przeniesiony do senatu z godnością senatora-kasztelana wycofał się z czynnego życia politycznego i niedługo później, na skutek postępującej choroby, zmarł.

Celem pracy jest przedstawienie działalności publicznej T. Matuszewicza. Przyjęto w niej założenia biografii politycznej z komponentami biografii kontekstowej i wyjaśniającej. Wybór takiej metodologii pozwolił na omówienie działalności publicznej polityka oraz wyjaśnienie jej mechanizmów i uwarunkowań wynikających ze zmieniającej się rzeczywistości politycznej. Uwzględniając fakt, że żaden człowiek nie działa w oderwaniu od indywidualnych cech osobowości, wskazano także wpływ systemu wartości i przekonań bohatera na podejmowane przez niego działania. W tym kontekście zwrócono uwagę na istotne poznawczo wątki życia osobistego. Zakres chronologiczny opracowania pokrywa się zasadniczo z latami życia T. Matuszewicza (1765—1819). Wykroczenie poza te cezurę miało miejsce w przypadkach koniecznych dla zachowania prawidłowego toku przyczynowo-skutkowego narracji.

Prezentowana biografia wpisuje się w nurt badań biograficznych nad elitami politycznymi Księstwa Warszawskiego i pierwszych lat Królestwa Polskiego. Dla pełnego poznania tego okresu są one niezbędne. Utworzone w 1807 roku przez cesarza Francuzów Napoleona Bonapartego Księstwo Warszawskie w oczach ówczesnych było kontynuacją tradycji politycznej Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Warto zauważyć, że wzmiankowaną elitę jednoznacznie skojarzyć można z dziełem Sejmu Czteroletniego. Wywodziła się ona w głównej mierze ze Stronnictwa Patriotycznego, reprezentowanego przez Stanisława Małachowskiego, Stanisława Kostkę Potockiego, Feliksa Łubieńskiego czy bratanka ostatniego króla — księcia Józefa Poniatowskiego. Dla Aleksandra Linowskiego, Juliana Ursyna Niemcewicza, Józefa Weyssenhoffa, Marcina Badeniego, Tadeusza Mostowskiego, Tadeusza Matuszewicza i innych Sejm Czteroletni był pierwszym doświadczeniem politycznym. Spośród nich biografii doczekali się jedynie M. Badeni¹⁵,

15 M. Mycielski, *Marcin Badeni (1751—1824). Kariera kontuszowego ministra*, Warszawa 1994, s. 31.

J.U. Niemcewicz¹⁶ i częściowej J. Weyssenhoff¹⁷. Dla pełnego poznania mechanizmów karier w omawianej epoce znajomość życiorysów pozostałych postaci wydaje się niezwykle ważna, tym bardziej że w wielu przypadkach odegrały one istotną rolę, nie zawsze adekwatnie wyeksponowaną w literaturze przedmiotu.

Podstawę źródłową monografii stanowią archiwalia pochodzące z archiwów i bibliotek polskich i zagranicznych. Niewątpliwe utrudnienie w prowadzeniu kwerendy stanowił fakt, że poszukiwane materiały są znacznie rozproszone. Odczuwalny jest przede wszystkim brak kancelarii osobistej T. Matuszewicza czy większego zbioru pochodzącego bezpośrednio od niego. Wymuszało to prawie za każdym razem wyszukiwanie pojedynczych dokumentów pochodzących z archiwów znaczących rodów. Najwięcej korzyści przyniosła analiza źródeł zgromadzonych w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie oraz Bibliotece Książąt Czartoryskich w Krakowie. W pierwszym ze wskazanych miejsc największą ilość materiału źródłowego dostarczyły: zespół nr 13 — Archiwum Sejmu Czteroletniego, gdzie znaleziono informacje o działalności polityka w latach 1788—1792, oraz zespół nr 358 — Archiwum Zamoyskich, obejmujący korespondencję T. Matuszewicza ze Stanisławem Kostką Zamoyskim z okresu Księstwa Warszawskiego. Niewielki zbiór korespondencji politycznej bohatera biografii zawiera także zespół nr 335 — Archiwum Publiczne Potockich — a materiał zgromadzony w zespole nr 354 — Archiwum Warszawskie Radziwiłłów — uzupełnił niektóre informacje dotyczące stosunków jego rodziców z ich patronami. Znajduje się tam również kilka listów polityka do księcia Dominika Radziwiłła — jego podopiecznego i przyjaciela. W zespole nr 182 — Sejm Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego — odnaleziono protokoły, akta i mowy, związane z działalnością polityczną T. Matuszewicza w 1811 roku. Źródła epistolarne przeważają także w materiałach z Biblioteki Książąt Czartoryskich w Krakowie. Obejmują one korespondencję z poszczególnymi członkami rodziny Czartoryskich: Izabelą, Adamem Kazimierzem oraz Adamem Jerzym. Choć listy te dotyczą głównie spraw politycznych, a szczególnie lat 1812—1813, dostarczają również informacji o rozterkach i uczuciach T. Matuszewicza, co dla założonego charakteru biografii było niezwykle cenne. Ponadto w krakowskiej bibliotece zgromadzono materiały związane z tworzeniem podstaw organizacyjnych i ustrojowych Królestwa Polskiego, między innymi projekty ustaw, mowy oraz protokoły posiedzeń Komitetu Organizacyjnego Reformy, w którego pracach brał udział T. Matuszewicz.

16 K. Zbyszewski, *Niemcewicz od przodu i tyłu*, Warszawa 1939; A. Czaja, *Julian Ursyn Niemcewicz, fragment biografii 1758—1796*, Toruń 2005.

17 W. Szafranski, *Józef Weyssenhoff — polityk, prawnik, legislator czasów Oświecenia*, Poznań 2017.

Cennych informacji o kulisach działań politycznych dostarczyły kwerendy w Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Paryżu (Archives Diplomatiques du Ministère des Affaires Étrangères à Paris), gdzie znajduje się korespondencja dyplomatyczna dygnitarzy francuskich, głównie rezydenta napoleońskiego w Księstwie Warszawskim Louisa Édouarda Bignona z francuskim ministrem i sekretarzem stanu Hugiem Marettem (dział Correspondance Pologne). Pomimo tego, że duża jej część została wydana przez Marcelego Handelsmana, udało się odnaleźć pojedyncze listy czy fragmenty depeesz, które nie znalazły się w przygotowanej przez historyka edycji. Do interesującej korespondencji dyplomatycznej pochodzącej od samego T. Matuszewicza doprowadziła ponadto kwerenda w Głównym Archiwum Miejskim w Dreźnie (Hauptstaatsarchiv Dresden). Nieco mniej źródeł, aczkolwiek niezwykle cennych, znaleziono w Bibliotece Jagiellońskiej w Krakowie, gdzie przechowywana jest korespondencja T. Matuszewicza z Michałem Zaleskim, wojskim litewskim, z okresu Sejmu Czteroletniego, oraz w Bibliotece Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, w której znajduje się największy zbiór korespondencji prywatnej polityka. Kolekcja ta obejmuje między innymi czterdzieści sześć listów do żony Marianny z lat 1791—1798, a także listy do współpracowników i przyjaciół — Hugona Kołłątaja i Kajetana Koźmiana.

Z dokonanej prezentacji bazy źródłowej wynika, że najwięcej materiałów dotyczy okresu Księstwa Warszawskiego i początków Królestwa Polskiego. Dlatego istotne stały się również źródła publikowane w postaci pamiętników osób, które pracowały i żyły u boku bohatera książki. On sam nie zostawił po sobie żadnych wspomnień, co w przypadku polityka stojącego niemal u sterów władzy w przededniu drugiej wojny polskiej budzi pewne zdziwienie. Kajetan Koźmian wspomniiał wprawdzie, że jego przyjaciel miał zostawić po sobie pamiętniki, jednak już gdy pisał te słowa (1852—1855), zastrzegął, że nie wiadomo, czy ich rękopis nie zaginął¹⁸. Nie zachowały się także oryginały testamentów, których T. Matuszewicz sporządził trzy: w 1813 roku w Pradze, w 1818 roku w Warszawie i w 1819 roku w Karlsbadzie; przetrwał tylko ich odpis z 1820 roku, w którym znajdują się jedynie informacje dotyczące podziału majątku między dzieci polityka. Być może któryś z tych testamentów przyniósłby więcej pożądanych informacji, wszak Leon Dembowski stwierdził, że w jednym z nich oprócz przekazania majątku spadkobiercom T. Matuszewicz tłumaczył swoje „polityczne postęпки”¹⁹. Z wielką szkodą dla stanu wiedzy nie zachował się też w całości pamiętnik

18 K. Koźmian, *Pamiętniki*, t. 2, oprac. J. Willaume, Wrocław 1972, s. 35.

19 Archiwum Państwowe w Radomiu, zesp. 58/902/0, Hipoteka dóbr państwowych w Radomiu, sygn. 57, Dokumenty do księgi hipotecznej dóbr Solec pow. soleckiego, s. 2; L. Dembowski, *Moje wspomnienia*, t. 1, wyd. K. Grendyszyński, Petersburg 1898, s. 95.

Zofii, córki polityka. Wydany w 1910 roku przez Teresę Wodzicką zawiera jedynie selektywny wybór zapisków, ukazujący przede wszystkim wewnętrzne przeżycia egzaltowanej nastoletniej panny²⁰. Niewykluczone, że lektura całości dostarczyłaby informacji, jakim T. Matuszewicz był ojcem. Należy podkreślić wielką wartość poznawczą źródeł memuarystycznych. Spośród nich najcenniejsze okazały się spisane przez Kajetana Koźmiana, choć do niektórych zawartych w nich informacji należy podchodzić ostrożnie²¹. Nieoceniony walor poznawczy mają także pamiętniki Juliana Ursyna Niemcewicza²², Leona Dembowskiego²³, Tomasza Ostrowskiego²⁴, jak również wydany niedawno przez Małgorzatę Karpińską i Janusza Pezdę „dziennik intymny” Adama Jerzego Czartoryskiego²⁵. Ten szczególnie pozwala odnieść się do postawy polityka w latach 1815—1817, a więc w okresie, dla którego zachowany materiał archiwalny jest skromny. Ponadto pracę uzupełniają wydawnictwa źródłowe, z których najważniejsze to wzmiankowane depesze rezydentów francuskich wydane przez Marcelę Handelsmana²⁶. Istotne okazały się również akta z powstania kościuszkowskiego opracowane przez Szymona Askenazego i Włodzimierza Dzwonkowskiego²⁷ oraz diariusze sejmowe, zarówno z okresu Sejmu Czteroletniego, jak i Księstwa Warszawskiego²⁸.

By dopełnić obraz czasów, w których żył i działał T. Matuszewicz, wykorzystano obszerną literaturę przedmiotu. Odnośnie do początków jego kariery podstawę stanowiły opracowania dotyczące panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego oraz Sejmu Czteroletniego autorstwa Waleriana Kalinki²⁹,

20 T. Wodzicka, *Ze zwierzeń dziewczęcych. Pamiętnik Zofii z Matuszewiczów Kickiej 1796—1822*, Kraków 1910.

21 K. Koźmian, *Pamiętniki*, t. 1—3, Wrocław 1972.

22 J.U. Niemcewicz, *Pamiętniki 1811—1820*, t. 1—2, wyd. J.K. Żupański, Poznań 1871.

23 L. Dembowski, *Moje wspomnienia*, t. 1—2, Petersburg 1898.

24 A. Ostrowski, *Żywot Tomasza Ostrowskiego ministra Rzeczypospolitej później prezesa senatu Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego oraz Rys wypadków krajowych od 1763 r. do 1817*, t. 1, Paryż 1836.

25 A.J. Czartoryski, *Dziennik 1813—1817*, oprac. M. Karpińska, J. Pezda, Warszawa 2016.

26 *Instrukcje i depesze rezydentów francuskich w Warszawie 1807—1813*, t. 1—2, oprac. M. Handelsman, Kraków 1914.

27 *Akty Powstania Kościuszki*, t. 1, *Protokoły i dzienniki Rady Zastępczej Tymczasowej i Rady Najwyższej Narodowej*, cz. 1, oprac. S. Askenazy, W. Dzwonkowski, Kraków 1918.

28 *Dyaryusz Seymu Ordynaryjnego Pod Związkiem Konfederacji Generalnej Obojga Narodów W Warszawie Rozpoczętego Roku Pańskiego 1788*, t. 1—2, wyd. J.P. Łuszczewski, Warszawa 1790; *Diariusz sejmów Księstwa Warszawskiego. Diariusz sejmowy z 1812 r.*, oprac. M. Kallas, „Teki Archiwalne” 1989, nr 21, s. 109—119.

29 W. Kalinka, *Sejm Czteroletni*, t. 1—2, Kraków 1895; Idem, *Konstytucja Trzeciego Maja. Stosunki europejskie i przygotowania w Warszawie do Konstytucji 3-go Maja. Zamach Stanu*, Kraków 1896.

Szymona Askenazego³⁰ czy Emanuela Rostworowskiego³¹, a także artykuły Jerzego Michalskiego, w których omówił on postulaty polityczne opozycji magnackiej oraz walkę na sejmikach 1788 roku³². Podstawową literaturą dotyczącą epoki Księstwa Warszawskiego cieszącą się dużym zainteresowaniem badaczy były publikacje Fryderyka Skarbka³³, Barbary Grochulskiej³⁴ oraz Jarosława Czubatego³⁵. Nie pominięto również biografii postaci, z którymi T. Matuszewicz współpracował. Za podstawę służyła tu praca Jerzego Skowronka poświęcona księciu Adamowi Jerzemu Czartoryskiemu³⁶, oparta na szerokiej bazie źródłowej. Dla przybliżenia krótkiej działalności polityka w Królestwie Polskim cenne okazały się publikacje Kazimierza Bartoszewicza³⁷ i Stanisława Smolki³⁸ dotyczące genezy Królestwa Polskiego, sytuacji politycznej ziem polskich w czasie kongresu wiedeńskiego i bezpośrednio po nim. Z kolei o Rządzie Tymczasowym Królestwa Polskiego, w którego pracach T. Matuszewicz brał udział, pisał Józef Bojasiński³⁹. Z nowszych pozycji nie sposób pominąć opracowania Macieja Mycielskiego na temat funkcjonowania rządu Królestwa Polskiego w latach 1815—1830⁴⁰.

Konstrukcja monografii ma charakter chronologiczno-problemowy. Przyjęcie tego kryterium dość naturalnie narzuciły poszczególne etapy życia T. Matuszewicza, którym poświęcone są kolejne rozdziały. W pierwszym z nich zarysowano historię rodziny, omówiono młodzińcze lata bohatera biografii oraz początki kariery politycznej z uwzględnieniem jego deputacji na Trybunał Litewski oraz działalności w dobie Sejmu Czteroletniego. Ostatnią część rozdziału

30 S. Askenazy, *Przymierze polsko-pruskie*, Kraków 1919.

31 E. Rostworowski, *Sprawa aukcji wojska na tle sytuacji politycznej przed Sejmem Czteroletnim*, Warszawa 1957; Idem, *Ostatni król Rzeczypospolitej. Geneza i upadek Konstytucji 3 maja*, Warszawa 1966.

32 J. Michalski, *Sejmiki poselskie 1788 roku*, „Przegląd Historyczny” 1960, t. 51, z. 1, s. 52—73; Idem, *Opozycja magnacka i jej cele w początkach Sejmu Czteroletniego*, w: *Sejm Czteroletni i jego tradycje*, red. J. Kowecki, Warszawa 1991.

33 F. Skarbek, *Dzieje Księstwa Warszawskiego*, t. 2—3, Warszawa 1897.

34 B. Grochulska, *Księstwo Warszawskie...*; Eadem, *Uwagi nad bilansem handlowym Księstwa Warszawskiego*, „Przegląd Historyczny” 1960, t. 51, nr 3, s. 482—512; Eadem, *Handel zagraniczny Księstwa Warszawskiego*, Warszawa 1967.

35 J. Czubaty, *Wodzowie i politycy. Generalicja polska lat 1806—1815*, Warszawa 1993; Idem, *Księstwo Warszawskie (1807—1815)...*; Idem, *Zasada „dwóch sumień”...*

36 J. Skowronek, *Antynapoleońskie koncepcje Czartoryskiego*, Warszawa 1969; Idem, *Adam Jerzy Czartoryski 1770—1861...*

37 K. Bartoszewicz, *Utworzenie Królestwa Kongresowego*, Kraków 1916.

38 S. Smolka, *Polityka Lubeckiego przed powstaniem listopadowym*, t. 2, Warszawa 1984.

39 J. Bojasiński, *Rządy Tymczasowe w Królestwie Polskim. Maj—grudzień 1815*, t. 1, Warszawa 1902.

40 M. Mycielski, *Rząd Królestwa Polskiego wobec sejmików i zgromadzeń gminnych 1815—1830*, Warszawa 2010.

stanowi opis udziału T. Matuszewicza we władzach powstania kościuszkowskiego oraz jego zajęć po upadku państwowości polskiej do roku 1807. Prolog rozdziału drugiego wiąże się z powrotem polityka do działalności publicznej w 1809 roku. Omówiono w nim okoliczności, które umożliwiły mu wejście do Rady Stanu Księstwa Warszawskiego, a następnie do gremium ministerialnego. Zrezygnowano tu ze szczegółowego przedstawienia polityki finansowej i gospodarczej, ponieważ zagadnienie to wyczerpująco opisał już Rafał Kowalczyk⁴¹. Niniejszy rozdział jest zarazem najobszerniejszy, co wynika nie tylko z ilości zachowanego materiału źródłowego, lecz także z faktu, że aktywność i wpływy polityka były wówczas największe. Ostatni rozdział ukazuje nastroje polskich elit po klęsce Wielkiej Armii w 1812 roku oraz związaną z tym reorientację polityki T. Matuszewicza w kierunku Rosji cara Aleksandra I Romanowa. Przybliżono także działalność polityka związaną z organizacją struktur państwowych Królestwa Polskiego oraz próby ustabilizowania trudnej sytuacji ekonomicznej kraju. Rozdział ten zawiera bilans zawiedzionych nadziei bohatera monografii, rozczarowanego polityką Aleksandra I. Cezurą zamykającą ramy czasowe opisane w książce jest rok 1819 i śmierć polityka w Bolonii.

Dla pełnego oddania cech osobowości, sposobu postrzegania otaczającej rzeczywistości oraz próby ustalenia systemu wartości T. Matuszewicza wykorzystano w formie cytatów niektóre wypowiedzi jego samego oraz osób z otoczenia. Zastosowano w tych wypadkach zasadę transkrypcji, nie ingerując jednak w składnię i leksykę oryginału. Treść zaprezentowaną w rozdziałach dopełnia zamieszczony w *Dodatku* materiał graficzny. Ilustracje te w różny sposób wiążą się z politykiem; znalazły się wśród nich dwa jego portrety, wszak biografia bez wizerunku jej bohatera byłaby niepełna.

Niniejsza książka powstała na podstawie rozprawy doktorskiej obronionej z wyróżnieniem w Instytucie Historii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach w październiku 2018 roku. Powstawanie jej poszczególnych części było możliwe dzięki mojemu uczestnictwu w seminarium doktoranckim prowadzonym wspólnie przez prof. dr. hab. Dariusza Nawrota, który był również promotorem tej pracy, oraz prof. dr. hab. Aleksandrę Skrzypietz. Pragnę podziękować Im za udzieloną pomoc merytoryczną i wszelkie wsparcie. Podziękowania kieruję również do promotora pomocniczego dr. hab. Jacka Szpaka oraz do koleżanek i kolegów uczestniczących w seminarium. Naturalnie, publikacja ta nie została by wydana, gdyby nie cenne uwagi i wskazówki recenzentów. Wyrazy wdzięczności adresuję więc także do prof. dr. hab. Norberta Kasparka oraz prof. dr. hab. Dariusza

41 R. Kowalczyk, *Polityka gospodarcza i finansowa Księstwa Warszawskiego w latach 1807–1812*, Łódź 2012.

Złotkowskiego, którzy byli recenzentami w przewodzie doktorskim. Wreszcie za recenzję wydawniczą oraz wszelkie sugestie dziękuję ogromnie dr. hab. Jarosławowi Czubatemu, prof. UW.

Podziękowania składam również mojej Rodzinie i Przyjaciołom, którzy wspierali mnie na każdym etapie powstawania pracy, w szczególności Rodzicom, Mężowi i Przyjaciółce Marcie.

Indeks nazw osobowych

Indeks

A

- Ajewski Konrad 77, 172
Aleksander I Romanow 9, 14, 66, 69—
72, 75, 76, 85—86, 89, 108, 109, 137,
147—152, 165, 169—170, 171—
173, 174—175, 177—179, 180—
184, 187, 191—197, 199—201, 202,
212
Askenazy Szymon 7, 12—13, 78, 109,
140, 172, 175—176, 179

B

- Badeni Marcin 9, 31, 32, 80, 92—93,
95, 97—98, 119—120, 153
Bartoszewicz Kazimierz 13
Beydale Cecylia 65
Bieńkowski Antoni 183
Biernacki Alojzy Prosper 77
Bignon Louis Pierre Édouard 11, 98,
114, 118—120, 121, 122, 128—129,
130—133, 135—137, 139—142,
144, 156, 171, 174, 178, 212
Bisping Natalia zob. Kicka Natalia
Bniński Łukasz 38—39
Bojasiński Józef 13
Bonaparte Hieronim 142, 154
Bończa-Tomaszewski Dyźma 55
de Bourgoing Jean-François 108
Branicka Izabela (z domu Poniatowska)
28
Branicka Krystyna 22
Branicki Franciszek Ksawery 25, 33—
34, 39, 41, 56
Branicki Jan Klemens 22, 26

- Bronikowski August 82
Buchholtz Ludwig 36, 44—45

C

- Caulaincourt Armand 86
Cetner Ignacy 81
Chojecka Anna 20
Chreptowicz Joachim 48, 56
Ciechomski Wojciech 132
Cieszkowscy, ród 60
von Colomb Ludwik Krzysztof 180—
181, 201
Cyceron 30
Czacki Michał 41
Czacki Tadeusz 55
Czaplic Eufemiusz 170
Czartoryscy, ród 58—59, 63—64,
67—69, 76—77, 90, 93, 119—121,
144, 147, 151—152, 191, 202,
204—205, 207, 209—210
Czartoryska Aniela (z domu Radziwiłł)
65
Czartoryska Izabela (z domu Flemming)
10, 62—63, 66, 77, 109, 137, 140,
143, 147—151, 160, 173, 175, 203—
207
Czartoryska Maria zob. Wirtemberska
Maria
Czartoryska Zofia zob. Zamoyska Zofia
Czartoryski Adam Jerzy 7, 12, 13,
68—72, 89—90, 108—109, 147—
152, 160, 169—177, 181, 183—185,
191—194, 196, 198—201, 205—
206, 210

Czartoryski Adam Kazimierz 8, 10,
32—34, 42, 47, 57, 60, 64—66,
68—69, 76—77, 119, 147—148,
153, 158—159, 162, 210
Czartoryski Konstanty 76—77, 85,
109, 147, 205
Czartoryski Michał Fryderyk 25, 26
Cziczagow Paweł 170—171
Czubaty Jarosław 7, 13, 132, 151, 178

D

Davout Louis Nicolas 114—115, 140
Dąbrowski Jan Henryk 68
Deboli Antoni Augustyn 53
Delille Jacques 67
Dembiński Ignacy Aleksy 60—61
Dembowski Leon 11—12, 49, 62, 68,
105, 180, 206, 209
Dembowski Sebastian 130
Dembowski Tadeusz 58, 211
Dłuski Tomasz 55
Dmochowski Ksawery Franciszek 55
Drucki-Lubecki Franciszek Ksawery
183, 194, 202, 211
Dzierzkowski Józef 80, 119
Dzwonkowski Włodzimierz 12

E

d'Este Ferdynand Habsburg 75—76
Ezop 30

F

Falkowski Juliusz 120, 146, 161, 179
Fiszerowa Wirydianna 76, 148, 193
Flemming Izabela zob. Czartoryska Iza-
bela
Flemming Jerzy 25
Franciszek II Habsburg, cesarz Austrii
87
Fryderyk August I Wettyn, król saski,
książę warszawski 7, 49, 81—82,
84, 86, 91—94, 97, 99—104, 106—
108, 114, 118—121, 124, 128—129,

131—132, 135—136, 138, 142—
144, 146, 157, 161, 164, 175—176,
195

Fryderyk August III Wettyn, elektor saski
53

Fryderyk Wilhelm II Hohenzollern, król
Prus 36, 44—46, 53

Fryderyk Wilhelm III Hohenzollern, król
Prus 70

G

Giedroyciowie, ród 20
Gliszczyński Antoni 194
Godlewski Józef 129—135
Goltz August 46—47
Górski Karol 40
Grabowski Franciszek 80, 93—94, 99
Grabowski Stanisław 183, 190, 198
Grochulska Barbara 13, 116
Gutakowski Ludwik 136
Gutschmid Christian 49

H

Hails Daniel 46—47
Handelsman Marceli 11—12, 85
Hermanowa Maria (z domu Tańska)
209
Hlebowicz Karol 20
Horacy 30, 67
Horodyski Andrzej 85, 120, 183—184,
194
Hulewicz Benedykt 44—45

J

Jabłonowscy, ród 60, 69
Jeziński Karol 35

K

Kalinka Walerian 12
Karpińska Małgorzata 12, 193
Karpiński Franciszek 65, 68
Katarzyna II Wielka, cesarzowa Rosji
33, 53, 56—57

Kaunitz Wenzel Anton 44
 Kępska Teresa zob. Matuszewicz Teresa
 Kępski Leon 22
 Kępski Mikołaj 22
 Kiciński Pius 49
 Kicki Ludwik 62, 203—204
 Kicka Natalia (z domu Bisping) 62—
 63
 Kluczewski Piotr 170, 176
 Kłokocki Stanisław 92
 Kochanowski Michał 99, 102, 118,
 194, 196
 Kocój Henryk 50
 Kołtataj Hugon 11, 49, 58—59, 89—
 90, 137, 209—210
 Konarski Stanisław 28, 30
 Kościakowski Tadeusz 39
 Kościuszko Tadeusz 55, 57—59, 196
 Kowalczyk Rafał 14
 Koźmian Józef 183
 Koźmian Kajetan 11—12, 34, 62, 67,
 79, 83, 86—88, 96, 100, 102, 106,
 108, 120, 131, 136, 145, 153, 178—
 179, 192, 194, 198—199, 212
 Krakowski Bernard 34—35
 Kropiński Ludwik 63, 68, 151, 169
 Kroszyńska Anna 20
 Krzemiński Stanisław 7, 87
 Krzos Kazimierz 7
 Kuczyńska Konstancja 25
 Kuczyński Dominik 183

L

Leopold II 45
 Leszczyński Stanisław 23, 25
 Lewański Riccardo 8
 Lewicki Józef 80
 Lewicki Maksymilian 80, 92, 102
 Lieven Christopher Andriejewicz 206
 Linowski Aleksander 9, 34, 49, 68,
 94—95, 99, 151, 153, 183, 191, 194,
 197—198, 202
 Loss Johann Adolf 50

Lubomirscy, ród 69
 Lubomirski Henryk 81
 Lubowiecki Ignacy 88
 Lucchesini Girolamo 44

Ł

Łuba Jan 96
 Łuba Józef 102, 155
 Łubieński Feliks 7, 9, 97, 104, 118—
 119, 130—131, 133, 136, 178,
 188—189, 202
 Łubieński Franciszek 153
 Łubieński Jan 131
 Łubieński Piotr 131
 Łuszczewski Jan Paweł 102—103

M

Madame de Staël (właśc. Anne-Louise
 Germaine Necker) 59
 Małachowski Stanisław 9, 43, 46—47,
 49—51, 69, 81, 210
 Mansuy Abel 144
 Manteuffel Jerzy 101—102, 172
 Marcjalis 30
 Maret Hugues 11, 83, 86—87, 89,
 109—111, 114, 118, 121, 141—142,
 147, 153—154, 156, 175
 Matejko Jan 209, 217
 Matusz Mateusz vel 20
 Matuszewicz Adam, syn Tadeusza Matu-
 szewicza 61—63, 179, 206
 Matuszewicz Adam, syn Marcina Matu-
 szewicza 27
 Matuszewicz Adolf, syn Jerzego Matu-
 szewicza 24
 Matuszewicz Agnieszka, córka Jerzego
 Matuszewicza 24
 Matuszewicz Andrzej, syn Jana Matusze-
 wicza 20
 Matuszewicz Andrzej, syn Marcina Ma-
 tuszewicza 27
 Matuszewicz Anna (z domu Szczytt) 19,
 27—28

- Matuszewicz Benedykta, córka Marcina Matuszewicza 19, 27
- Matuszewicz Franciszka, córka Jerzego Matuszewicza 24
- Matuszewicz Halszka, córka Jana Matuszewicza 20
- Matuszewicz Hrehory, syn Zofii Narbutówny 20
- Matuszewicz Jan, syn Hrehorego Matuszewicza 20
- Matuszewicz Jan, syn Zofii Narbutówny 20
- Matuszewicz Jerzy, syn Jana Matuszewicza 21, 24
- Matuszewicz Jerzy, syn Jana Matuszewicza 20
- Matuszewicz Józef, syn Jerzego Matuszewicza 24
- Matuszewicz Józef, syn Marcina Matuszewicza 24
- Matuszewicz Katarzyna, córka Jerzego Matuszewicza 24
- Matuszewicz Kazimierz, syn Jana Matuszewicza 20
- Matuszewicz Konstancja, córka Jana Matuszewicza 20
- Matuszewicz Krystyna, córka Jana Matuszewicza 20
- Matuszewicz Kunegunda, córka Jerzego Matuszewicza 24
- Matuszewicz Leon, syn Jerzego Matuszewicza 24
- Matuszewicz Marcin, syn Jerzego Matuszewicza 19—24, 27
- Matuszewicz Marianna (z domu Dembińska *primo voto* Przebendowska) 11, 19, 24, 54, 59—64, 67, 71, 105, 219
- Matuszewicz Marianna, córka Jerzego Matuszewicza 24
- Matuszewicz Michał, syn Jana Matuszewicza 20
- Matuszewicz Petronella, córka Marcina Matuszewicza 27
- Matuszewicz Seweryn 61—62
- Matuszewicz Stanisław Kostka, syn Jerzego Matuszewicza 24
- Matuszewicz Teresa (z domu Kempaska) 24
- Matuszewicz Wacław, syn Jerzego Matuszewicza 24
- Matuszewicz Wiktoria, córka Marcina Matuszewicza 27
- Matuszewicz Wincenty, syn Marcina Matuszewicza
- Matuszewicz Zofia, córka Tadeusza Matuszewicza 61—62, 178, 204—206
- Matuszewicz Zofia, córka Jerzego Matuszewicza 24
- Mażewski Lech 8
- Mencel Tadeusz 130, 136
- Miączyński Ignacy 78—80, 82—85, 88
- Michalski Jerzy 13
- Mniszech Jerzy 25
- Mniszech Michał 30
- Mokronowski Stanisław 59
- Morbitzer Antoni 130, 135
- Morykoni Ignacy 31
- Mostowski Tadeusz 9, 49, 97, 119, 169—172, 174, 178, 183, 189, 194
- Mostowski Józef 50
- Moszyński Fryderyk 42
- Murat Joachim 156
- Mycielski Maciej 13, 93

N

- Napoleon I Bonaparte, cesarz Francuzów 9, 68—69, 75—79, 81—89, 91, 93, 97—98, 103—104, 107—115, 118—119, 121, 123, 135, 137—139, 142—149, 151—153, 155—158, 160—164, 169—171, 174—179, 181—182, 194—195, 198, 210

Napoleon II Bonaparte, Król Rzymu 108
Narbutówna Zofia 20
Nawrot Dariusz 14, 146
Niemcewicz Julian Ursyn 9—10, 12, 19, 34—35, 37, 49, 55, 68, 71, 84—85, 87—88, 110, 121—122, 131, 145, 157, 160—161, 175, 177—178, 183, 201, 203, 212
Niemiera Jan 130
de Nompère de Champagne Jean-Baptiste 83—87, 108, 122, 212
Nowosilcow Mikołaj 181, 183—184, 190—191, 194, 197—203

O

Ogiński Michał Kleofas 80, 148
Okołów Jerzy 66—67, 198
Ossoliński Jan 30, 183
Ostrowski Antoni 88, 153, 159
Ostrowski Tomasz 12, 183, 184, 190, 193, 198
Owidiusz 30
Owidzki Joachim 130, 153

P

Pezda Janusz 12
Piattoli Scipione 49, 71
Plater Ludwik 194, 196, 198
Plutarch 30
Pociej Leonard 30
Pociej Ludwik 21, 30
Poniatowska Izabela zob. Branicka Izabela
Poniatowski Józef 8, 9, 51, 75, 77, 78, 80, 81, 89, 102, 103, 108, 109, 114, 116, 122—123, 131, 138—140, 143, 170
Poniatowski Stanisław 31
Poniatowski Stanisław August, król Polski 12, 29, 31—33, 37—38, 43—47, 49—51, 54—56, 60, 79
Potiomkin Grzegorz 53

Potocka Anna (Anetka) 148, 154, 172
Potocki Aleksander 118, 121, 194, 196, 198
Potocki Franciszek Piotr 32, 47
Potocki Ignacy 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 54, 55, 57, 58, 76, 78, 79, 81, 82, 84, 89, 210
Potocki Jan 41, 51
Potocki Stanisław Kostka 9, 32, 39, 41, 81, 92, 94, 96, 136, 143, 144, 154, 174, 212
Potocki Szcześny 56
Potocki Wincenty 81
Pożaryska Halszka zob. Suchodolska Halszka
de Pradt Dominique 145, 151, 153—157, 159, 160, 162—164, 174—175, 193, 206, 212
Przebendowska Felicja Szcześna (z domu Wielopolska) 60
Przebendowska Marianna zob. Matuszewicz Marianna
Przebendowski Ignacy Franciszek 60, 64
Psarski Fryderyk 55

R

Radziwiłłowie, ród 24
Radziwiłł Aniela zob. Czartoryska Aniela
Radziwiłł Bogusław 20
Radziwiłł Dominik, kanclerz wielki litewski 21
Radziwiłł Dominik 10, 65—67, 105, 109, 211
Radziwiłł Hieronim 65
Radziwiłł Karol Stanisław „Panie Kochanku” 26—27, 32, 65
Radziwiłł Maciej 65
Radziwiłł Michał 65—67
Radziwiłł Michał Kazimierz „Rybeńko” 25—26
Radziwiłł Walenty 81

Rapp Jean 115—116
Rembieleński Rajmund 78, 100
Repnin Mikołaj 33, 158
Romanow Konstanty Pawłowicz 196,
205
Rostworowski Emanuel 13
Rousseau Jean-Jacques 59
Rowieńska Franciszka 62
Roźniecki Aleksander 75, 102
Rulhiere Claude 146
Rybiński Józef Ignacy 43
Rzewuski Adam 46
Rzewuski Seweryn 56

S

Sanguszkowie, ród 20
Sapiehowie, ród 22, 25
Sapieha Aleksander 146
Sapieha Antoni Kazimierz 23
Sapieha Jan 21, 23
Sapieha Józef 23
Sapieha Kazimierz Nestor 31, 34, 43
Sapieha Leon 160
Sapieha Michał 22—23
Sapieżyna Anna 205
Seneka 30
Senfft Fryderyk 101—102, 119—120,
138, 140, 147—148, 175—176
Serra Jean-Charles 84, 97—98, 102
Sierakowski Józef 194, 196
Skarbak Fryderyk 13
Skarżyński Maksymilian 131
Skowronek Jerzy 8, 49, 59, 105, 132,
146
Słuszka Dominik 21
Smolka Stanisław 13, 179
Sobolewski Ignacy 96, 98, 101, 118—
121, 145, 172, 181, 198, 200
Sokolnicki Michał 75
Sołtyk Stanisław 51, 131
Stackelberg Otton 33, 38
Stadnicki Antoni 81
Staszic Stanisław 93, 99, 118, 183, 194

Suchodolska Halszka (z domu Pożaryska)
21
Suchodolski Wojciech 35
Suchorzewski Jan 35, 52, 55
Sułkowsy, ród 60
Sułkowska Teresa zob. Wielopolska Te-
resa
Szaniawski Józef Kalasanty 183—184,
194, 196, 198
Szczygielski Wojciech 35
Szumlański Józef 77
Szczytt Anna zob. Matuszewicz Anna

T

Tacyt 30
Tańska Maria zob. Hermanowa Maria
Tarnowscy, ród 69
Tarnowski Jan 93, 194
Thurn-Taxis Zofia Fryderyka Dorota
65
Tomasz z Kempen 67
Trębicki Antoni 59
Tyzenhauz Antoni 31

U

Uruski Seweryn 62

W

Wawrzecki Tomasz 183, 184, 193, 196
Wawrzkowicz Eugeniusz 176
Wergiliusz 30, 67
Weysenhoff Józef 9—10, 34, 49, 56
Węgleński Jan 96, 98, 102, 118—121,
131, 200, 202, 211
Wielhorski Józef 51, 80, 92—93, 99,
140, 175
Wielopolsy, ród 60
Wielopolska Felicja Szczęsna zob. Prze-
bendowska Felicja Szczęsna
Wielopolska Teresa (z domu Sułkowska)
64
Wielopolski Ignacy 92
Wielowieyski Stanisław 58

- Willaume Juliusz 88, 130, 139, 144,
175, 179
Wilson Robert 176
Wirtemberska Maria (z domu Czartory-
ska) 58, 63, 68, 160, 191, 204
Witanowski Józef 26
Wodzicka Teresa 12
Wodzyński Maciej 130
Woyda Karol 99
Woyna Franciszek 45—46, 50
Wybicki Józef 68, 145
- Z*
- Zabiełło Antoni 24
Zabiełło Michał 43
- Zajączek Józef 89, 199—200
Zaleski Marcin 206
Zaleski Michał 11, 19, 35, 48, 52, 54—
56, 58, 65, 72
Zamorski Bronisław 179
Zamoyscy, ród 69, 77, 93
Zamoyska Zofia (z domu Czartoryska)
154, 191, 204
Zamoyski Jan 28
Zamoyski Stanisław Kostka 10, 77—
82, 85, 87, 89, 91—94, 98, 102—
104, 107, 119—120, 153, 156, 170,
172—175, 181, 183—184, 192, 196,
198
Zielińska Zofia 24

Dominika Pychel-Mantur

A politician of two epochs

Public activity of Tadeusz Matuszewicz

(1765—1819)

Summary

Summary

The book is a political biography of Tadeusz Matuszewicz, a politician of the turn of the 18th and 19th centuries. He was born in 1765 in Rasna, in the family of a Saxon era diarist Marcin Matuszewicz and his wife Anna née Szczyt. He was the only representative of his family to rise to high state office — in 1811 he became Minister of the Revenue and Treasury in the Duchy of Warsaw, and the peak of his influence came in the years 1812—1813.

The beginnings of Tadeusz Matuszewicz's political career were typical for a representative of the impoverished middle gentry of the second half of the 18th century. With the support of a wealthy protector — the Prince General of the Podolia Region, Adam Kazimierz Czartoryski — he began to perform his first public functions: deputy in the Lithuanian Tribunal in 1786, and member of the Great Sejm in 1788—1792. The collapse of the Polish-Lithuanian Commonwealth in 1795 interrupted this stage of his life and a promising political career. In the new reality, the politician was passive until 1809, when Galicia, where he was staying at that time, was liberated by the Polish army. It was then that Tadeusz Matuszewicz re-engaged in public life. In 1810, he became State Councillor in the Council of State of the Duchy of Warsaw, and was subsequently appointed Minister of Revenue and Treasury. Convinced of Napoleon's victory in the Russian campaign of 1812, he was the executor of a plan to establish a General Confederation of the Kingdom of Poland. However, the defeat of the French Emperor's troops made him seek alternative ways to regain independence, i.e. negotiations with Tsar Alexander I of Russia. Then, in the years 1814—1815, he took up the task of creating the state structures of the Kingdom of Poland. Until 1817, he held the post of Presiding Minister at the Government Commission of Revenue and the Treasury, when finally, disillusioned with the Tsar's policy and suffering from illness, he resigned. Transferred to the Senate with the rank of senator-castellan, he withdrew from active participation in political life, and died soon afterwards, as a result of progressing cancer.

This publication is part of the biographical research into the political elites of the last years of the Polish-Lithuanian Commonwealth, the Duchy of Warsaw and the early years of the Kingdom of Poland. The work is structured chronologically and thematically and consists of three chapters.

The first chapter outlines the history of the family, discusses Tadeusz Matuszewicz's youth, focusing primarily on education. The beginnings of his political career are discussed, including his deputation to the Lithuanian Tribunal and a more detailed account of his activities at the time of the Four-Year Sejm. It was then that Matuszewicz became known as an energetic, daring young man with outstanding oratorical talent. In this chapter, it was particularly important to present the politician's relations with Adam Kazimierz Czartoryski and Ignacy Potocki, as they determined the direction of his activity in the Sejm. At the same time, the young MP's views on the need to reform the government and on financial issues resulting from these relations are outlined. His activity in the Foreign Interests Deputation is presented, where he was responsible for the implementation of

another extremely important postulate of the Patriotic Party — the alliance with Prussia. Finally, his direct role in the adoption of the 3rd May Constitution is presented. The next part of the narrative deals with his merely one-month-long membership of the Kościuszko Uprising authorities and the period from the fall of the Polish statehood to 1807. Here again, reference is made to Matuszewicz's relations with the Czartoryskis, which determined his stance on the threshold of the so-called First Polish War. This chapter also deals with the politician's short marriage, lasting just nine years, to Marianna Przebendowska.

The prologue of the second chapter deals with Matuszewicz's return to public activity in 1809. It discusses the circumstances that enabled him to enter the Council of State of the Duchy of Warsaw, and later the ministerial body. In this context, it was particularly important to show his interest in financial matters. We have also tried to answer the questions about the Czartoryskis' influence on the ministerial appointment, its reception by the political elite of the Duchy of Warsaw, and the extent to which Matuszewicz's policy resulted from his relations with his patrons. A detailed presentation of Matuszewicz's financial and economic policy has been omitted here, as it has been comprehensively described by Rafał Kowalczyk. We have therefore limited ourselves to outlining the general economic situation in the Duchy of Warsaw at the time when Matuszewicz was taking office, as this largely determined his public activity and mood. The presentation of his fiscal policy or specific budgetary solutions is based on a closer look at Matuszewicz's economic vision and his attitude to the political elite, as well as his hopes for the restoration of his homeland with Napoleon Bonaparte. Another important element is the presentation of the politician's role in the establishment of the General Confederation of the Kingdom of Poland. At the same time, this chapter is the most extensive, which was due not only to the amount of extant source material, but also to the fact that Tadeusz Matuszewicz's activity and influence were the greatest at that time. From the moment he entered the Council of Ministers of the Duchy of Warsaw, he vigorously climbed the rungs of political career and social advancement. In the context of research into the career mechanisms of the post-Partition political elite, this theme is particularly important.

The final chapter shows the attitudes of the Polish elite following the defeat of the Grand Army in 1812, and the resulting reorientation of Matuszewicz's policy towards Tsar Alexander I. The chapter presents Matuszewicz's hopes and expectations towards the Tsar, his activities related to the organisation of state structures in the Kingdom of Poland, as well as his attempts to stabilise the difficult economic situation in the country. The chapter also presents Matuszewicz's disappointed hopes, as he became disillusioned with Alexander I's policy, which contributed to his resignation from political activity. The liminal point is the year 1819 and the politician's death in Bologna.

The final part of the book presents conclusions concerning the reasons for Tadeusz Matuszewicz's behaviour and a reflection on the system of values that guided him. First and foremost, we come to the conclusion that Tadeusz Matuszewicz was a representative of a new generation of politicians — educated in the spirit of the Enlightenment and imbued with republican ideas. In their efforts to repair the country, they abandoned particular interests, and the *raison d'état* constituted the main essence of the actions undertaken. Matuszewicz gained his first experience at the Four-Year Sejm, which meant that his political maturity was shaped in the circles of Adam Kazimierz Czartoryski, Hugon Kołłątaj, Stanisław Małachowski and Ignacy Potocki. Undoubtedly, the patronage of the former determined his further direction and forms of political activity. Nevertheless, Matuszewicz remained independent in his ministerial decisions.

In his public activities, Tadeusz Matuszewicz was guided by sober judgement and favourable political calculations. As a politician, he rarely got carried away by his emotions. Even when he did, he was quickly overcome by reasoned and objective calculation, which was important because he lived at a time of particularly difficult choices, often involving moral and political dilemmas. The words he uttered in 1812: “[...] there will be no place here to choose between this kind of Poland

or another, between this emperor or the other” emphatically express the sense of public service conceived by him, whose aim was to regain independence. This was his dream. He wanted a free Poland, if not for himself, then at least for his children.

Ilustracja na okładce:

Tadeusz Matuszewicz w wieku mniej więcej 25 lat, reprodukcja miniatury ze zbiorów Muzeum Narodowego w Krakowie / Muzeum Książąt Czartoryskich (zob. *Dodatek*, s. 213)

Redaktor

Barbara Jagoda

Projektant okładki

Emilia Dajnowicz

Korektor

Joanna Zwierzyńska

Projektant układu typograficznego oraz łamanie

Paulina Dubiel

Redaktor inicjujący

Michał Kompała

Nota copyrightowa obowiązująca do 30.11.2022:

Copyright © 2021 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzymiamy otwartej nauce

Od 1.12.2022 publikacja dostępna na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

Wersja elektroniczna zostanie opublikowana w formule wolnego dostępu

w Repozytorium Uniwersytetu Śląskiego www.rebus.us.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-8273-7417>

DOI <https://doi.org/10.31261/PN.4080>

Rychel-Mantur, Dominika

ISBN 978-83-226-4125-5

Polityk dwóch epok : działalność publiczna

(wersja drukowana)

Tadeusza Matuszewicza (1765-1819) /

ISBN 978-83-226-4126-2

Dominika Rychel-Mantur. Wydanie I. - Katowice :

(wersja elektroniczna)

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2021

Wydawca

Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice

www.wydawnictwo.us.edu.pl

e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Wydanie I. Liczba arkuszy drukarskich: 15,25. Liczba arkuszy wydawniczych: 16,5. PN 4080.

Cena 44,90 zł (w tym VAT). Publikację wydrukowano na papierze **Munken Polar** 100 g/m², vol. 1.13.

Do składu użyto krojów pisma **Karmina**, **Karmina Sans** (autorstwa Veroniki Burian & José Scaglione) / **TypeTogether** oraz **Absolut** EFN. Druk i oprawę wykonano w drukarni **Volumina.pl**

Daniel Krzanowski (ul. Księcia Witolda 7—9, 71-063 Szczecin)